

**HET EVANGELIE
VOLGENS
LIEVEN
BOEVE
MIJN AMBITIE
VOOR ONDERWIJS**

**LANNOO
CAMPUS**

Inhoud

VOORWOORD 6

HOOFDSTUK 1

De K van dialoog 16

HOOFDSTUK 2

Is ons onderwijs wel zo vrij? 62

HOOFDSTUK 3

Ambitieuus onderwijs voor iedereen 92

HOOFDSTUK 4

Leraar zijn in de 21ste eeuw 138

HOOFDSTUK 5

Klaar voor de toekomst? 194

HOOFDSTUK 6

In het oog van de storm 250

EPILOOG 298

Voorwoord

Want ieder die zijn leven wil behouden zal het verliezen, maar wie zijn leven verliest omwille van mij en het evangelie, zal het behouden. (Marcus 8,35)

In augustus 2014 nam ik de fakkel over als directeur-generaal van Katholiek Onderwijs Vlaanderen, toen nog het vsko. Enkele maanden voordien had ik in mijn boek *Theologie in dialoog* een hoofdstuk gewijd aan de K van katholiek en wat die kon betekenen in de geseculariseerde samenleving van de 21ste eeuw. Misschien waren de ideeën uit het boek, en vooral de hoofdstukken over onderwijs, wel de reden waarom de Belgische bisschoppen me gevraagd hebben om Mieke Van Hecke op te volgen. In elk geval bevat dat boek de kiem van wat tijdens mijn eerste jaren als directeur-generaal zou uitgroeien tot het pedagogisch project van de katholieke dialoogschool.

Anders dan mijn vorige boeken, is het boek dat je nu hebt opengeslagen, geen theologisch boek. De ondertitel geeft dat duidelijk aan: het gaat om mijn ambities voor onderwijs. Op dat terrein ben ik nu enkele jaren een bevoorrecht waarnermer. Vanuit mijn functie treed ik geregeld naar buiten met standpunten en ideeën over onderwijs. In pers en media is er vaak geen ruimte om een en ander uitvoerig uit de doeken te doen. Bovendien is onderwijs een actueel gespreksthemata dat niet zelden tot controverse leidt. Wellicht ben ik niet de enige die gemerkt heeft dat in vele discussies de nuance zoek is.

Te gemakkelijk worden tegenstellingen gezocht waar er geen hoeven te zijn. Daarom zette ik mij aan het schrijven van dit boek. Ik wil daarin een aantal van die ideeën uitwerken en standpunten verhelderen. Het gaat er mij niet om kant-en-klare antwoorden te geven, maar wel ieder die om onderwijs geeft, stof tot reflectie te bieden. Want het is mijn grote hoop dat dit boek velen kan aanzetten om het gesprek over onderwijs met voldoende nuance en overzicht te voeren.

DRIE PETTEN

Bij het schrijven van dit boek kon ik drie verschillende petten opzetten: die van directeur-generaal, hoogleraar en *participant observer*. In de mate van het mogelijke probeer ik ze van elkaar te onderscheiden, maar wellicht slaag ik daar niet altijd in. Maar laat het van bij het begin duidelijk zijn: het is in de eerste plaats vanuit die derde positie dat ik dit boek geschreven heb.

Vanzelfsprekend draag ik de pet van directeur-generaal van Katholiek Onderwijs Vlaanderen. In dat geval spreek ik als woordvoerder van een netwerkorganisatie die zich engageert voor de dienstverlening en belangenbehartiging van haar leden. Dat zijn de besturen van katholieke onderwijsinstellingen, met hun scholen, internaten, academies, centra voor volwassenen-onderwijs, hogescholen en universiteit.

Ten tweede draag ik ook de pet van hoogleraar. Een academicus probeert zich onpartijdig, wetenschappelijk, op te stellen, en steunt op onderzoek eerder dan op meningen, ook als hij of zij deelneemt aan publieke discussies. In de eerste plaats is mijn

domein dat van de theologie en de religiewetenschap, maar een academische attitude leg je niet zomaar af als je discussies aangaat over onderwijs.

Ten derde ben ik als auteur van dit boek vooral Lieven Boeve, iemand met veel liefde voor onderwijs en met een eigen overtuiging. Iemand die de voorbije jaren de kans kreeg om als deelnemer aan vele gesprekken, tegelijk *participant observer* te zijn. Iemand dus die er tegelijk nu en dan het zijne van dacht. Het is in de eerste plaats die derde persoon die in dit boek aan het woord komt, en die nu en dan versterking krijgt van de twee andere. Dus, lezer, vat dit boek niet op als de ultieme rechtvaardiging van de standpunten van Katholiek Onderwijs Vlaanderen, en ook niet als een zoveelste wetenschappelijk werk, maar eerder als een persoonlijke kijk op onderwijs. Het vergt van jou, lezer, wellicht ook een oefening in begrijpend lezen. Ik maak gebruik van verschillende persoonlijke voornaamwoorden om je daarbij de weg te wijzen.

EEN BOEKJE VAN TWEEDUIZEND JAAR GELEDEN

Dit brengt me bij de titel van dit boek: *Het evangelie volgens Lieven Boeve* – zoals vele titels bepaald in overleg met de uitgeverij. Uiteraard met een flinke dosis ironie te gebruiken. Want zeg nu zelf: wie durft te beweren het evangelie in pacht te hebben? Tegelijkertijd toch ernstig bedoeld. Want het gaat me in dit boek wel degelijk om dat evangelie, en de wijze waarop dat vandaag ons onderwijs, en wie er werkt en leeft, kan aanspreken en inspireren. Vanzelfsprekend gaat het over mijn eigen lezing van dat evangelie; het voorzetsel *volgens* wijst daarop. Andere

lezingen zijn zeker mogelijk en het gesprek daarover kan ons dichter brengen bij datgene waar het evangelie echt over gaat. Want daar gaat dialoog over.

‘Het geheim van de katholieke dialoogschool is een boekje van tweeduizend jaar geleden.’ Dat stelde ik in een uitzending van *De zevende dag* enkele jaren geleden toen de discussie over het nieuwe project van het katholiek onderwijs in Vlaanderen losgebarsten was. Eigenlijk een verzameling boekjes, een nieuw testament: verschillende getuigenissen over een man die de wereldgeschiedenis getekend heeft, en dat voor christenen op definitieve wijze. Een overtuiging die ook vandaag geschiedenis maakt, en de toekomst openlegt. Voor mens en samenleving.

Dat is de rode draad van het boek. In het eerste hoofdstuk over het project van de katholieke dialoogschool maak ik dat onmiddellijk duidelijk. De lancering van dat project gebeurde niet zonder slag of stoot, en wat erin op het spel staat, zegt veel over hoe we de samenleving van de toekomst willen zien.

ZES HOOFDSTUKKEN

In elk van de zes hoofdstukken van dit boek bekijk ik een specifiek aspect van onderwijs. Vaak zijn die vandaag het onderwerp van discussie in onderwijsmiddens, de politiek, en de brede samenleving.

In het eerste hoofdstuk verduidelijk ik hoe het project van de katholieke dialoogschool een taal, een wijze van denken, biedt om onze rijke katholiek-pedagogische traditie in een geheel

nieuwe context voort te zetten. Ik ga in op de vele vragen die bestuurders, directies, leraren en ouders zich stellen over de katholieke school in het algemeen en de vernieuwing van haar katholieke onderwijsproject in het bijzonder. Maar evengoed biedt het hoofdstuk een antwoord op de kritiek van zij die vaak buiten het katholiek onderwijs staan, op de al te grote invloed (en macht) van het katholiek onderwijs in een zogenaamd geseculariseerde samenleving.

Daarbij beantwoord ik niet de vraag of onze scholen *nog* katholiek zijn, maar hoe ze dat *nu* kunnen zijn. Dat is immers de belangrijkste reden waarom ik directeur-generaal geworden ben. Precies omdat ik voordien 25 jaar lang de kans kreeg daarover na te denken, kon ik moeilijk weigeren toen de vraag kwam dat denken in de praktijk te brengen. En in 2014 zijn we daar – samen met besturen en directies, schoolteams, identiteits- en pastoraal verantwoordelijken in scholen, en vele anderen – onmiddellijk mee aan de slag gegaan. Uit dat denk- en overlegproces ontstond het project van de katholieke dialogeschool.

Vervolgens sla ik meteen in het tweede hoofdstuk de brug naar de kwestie van de vrijheid van onderwijs. Want hoe is het daarmee gesteld, nu steeds meer stemmen opgaan om die vrijheid te beperken en te vervangen door een sterker door de overheid gestuurd onderwijs? Dat zou dan efficiënter zijn, meer garanties voor kwaliteit bieden en beter beantwoorden aan de noden van zowel de samenleving als de economie. Maar klopt dat wel? Is onderwijs zomaar onder te schikken aan de noden van de samenleving? En wat zouden die dan zijn? Alsof mens- en wereldbeelden niet fundamenteel zouden zijn bij de opvoeding van nieuwe generaties voor die samenleving. Je merkt meteen

dat de katholieke dialogeschool met die discussie te maken heeft. Dat ze zelfs bij uitstek voorwerp van discussie is. Want ja, vrijheid van onderwijs heeft ook met levensbeschouwing te maken en de wijze waarop we onze jeugd leren omgaan met verwachtingen en idealen over het goede leven en samenleven.

Het volgende hoofdstuk ligt me al even na aan het hart en handelt over de gelijkheid van kansen die onderwijs dient te garanderen aan de kinderen, jongeren en volwassenen die ervan genieten. Zonder gelijke kansen dreigt ons onderwijs zeer onrechtvaardig te zijn. Maar wat begrijpen we daaronder? Zijn gelijke kansen de uitkomst van goed onderwijs? Leiden gelijke kansen naar gelijke uitkomsten? Of zijn gelijke kansen eerder de mogelijksvoorwaarde van goed onderwijs? Ook nu weer lopen de meningen uiteen. Zeker wanneer de discussie start van de aanname dat zorgen voor gelijke kansen het niveau van ons onderwijs doet kelderen. De lat lager dus. Maar hoeft dat zo te zijn? Zijn we echt niet in staat om het beste uit elke leerling te halen, en elk van hen tot excellentie te brengen? Ook wie vanwege aanleg of omstandigheden, die lat niet en misschien zelfs nooit zal halen? Genereus ambitieus onderwijs voor elk kind, elke jongere, elke volwassene?

Een vierde thema dat ik wil aansnijden is de leraar. Er is nauwelijks een beroep denkbaar dat nog meer de passie en het engagement van mensen aanspreekt, of meer vervulling schenkt: kinderen, jongeren en volwassenen vormen voor het leven; hun toekomst helpen open leggen. Geen beroep ook waar er meer misverstanden over bestaan: over de opdracht, de vakanties, de opleiding, de arbeidsvoorwaarden. Binnenkort hebben we bovendien met een gigantisch lerarentekort te maken, en is het

aantrekkelijk maken van het lerarenberoep van de hoogste prioriteit. In het vierde hoofdstuk kaart ik enkele ideeën aan die het beroep van leraren zouden kunnen herijken. Want uiteindelijk gebeurt onderwijs in de klas, tussen leraars en leerlingen.

Aansluitend bekijk ik de relatie tussen onderwijs en samenleving van naderbij. Wat is de verantwoordelijkheid van het onderwijs ten aanzien van de arbeidsmarkt, bijvoorbeeld? Welk onderwijs komt het best tegemoet aan de verzuchtingen van het bedrijfsleven? En wat zijn de gevolgen voor dat onderwijs bij de vaststelling dat twee derde van de leerlingen die nu in het basisonderwijs zitten, een beroep zullen uitoefenen dat nu nog niet bestaat? Ik besteed volop aandacht aan de hervorming van het secundair onderwijs die in september 2019 in voege treedt, en die over enkele jaren moet aantonen dat daarmee beter ingespeeld wordt op de talenten van de leerlingen. Zullen we er echt in slagen elke leerling op het juiste moment naar de juiste plaats te oriënteren?

Een laatste hoofdstuk wijd ik aan de gevolgen van een hertekend onderwijslandschap voor de scholen en voor de organisatie die ik vertegenwoordigt, Katholiek Onderwijs Vlaanderen. Ik pleit er voor het verder uitbouwen van netwerken van scholen, zowel lokaal als Vlaanderenbreed. Scholen beter doen samenwerken voor kwaliteitsvol onderwijs. In dat hoofdstuk komt ook de rol van Katholiek Onderwijs Vlaanderen zelf aan bod, als ledenvereniging van katholieke onderwijsinstellingen en als netwerkorganisatie die haar leden ondersteuning en begeleiding biedt, hen vertegenwoordigt en hun belangen behartigt in de samenleving en bij de overheid. Ook pleit ik voor de versterking van het beleidsvoerend vermogen van scholen en sterke

schoolleiders. Uiteraard heb ik daarbij aandacht voor de cruciale rol die directeurs in onze scholen vervullen, en geef ik een aantal van mijn bekommernissen daarover mee.

Ik wens je alvast een inspirerende lectuur, maar niet zonder alle mensen te danken die bijgedragen hebben tot de totstandkoming van dit boek.

Lieven Boeve

HOOFDSTUK 1

De K van dialoog

Hij zei tegen haar: 'Eerst moeten de kinderen genoeg te eten krijgen; het is niet goed om de kinderen hun brood af te pakken en het aan de honden te voeren.' De vrouw antwoordde: 'Heer, de honden onder de tafel eten toch de kruimels op die de kinderen laten vallen.' Hij zei tegen haar: 'Dat hebt u goed gezegd. Ga naar huis, de demon heeft uw dochter al verlaten.' (Marcus 7,28)

In 1997 werden mijn echtgenote, Maryleen, en ikzelf uitgenodigd om als observator het bezinningscongres *Kiemkracht* bij te wonen dat georganiseerd werd door het toenmalige vsko, zijn verbonden en diensten. De insteek van het congres, dat plaatsvond in één van de Heizelpaleizen, was na te gaan wat je in de 21ste eeuw vanuit een christelijke inspiratie inhoudelijk kon bijdragen aan het onderwijs. Aanknopingspunt was een vers uit Jesaja: ‘Zie, iets nieuws ga ik maken, het is al aan het kiemen, weet gij dat niet?’ (Jesaja 43,19). Achteraf gezien, in meer dan één opzicht een profetische insteek!

Maryleen en ik zijn beiden theologisch geschoold; zij was toen vooral als godsdienstleraar actief in het secundair onderwijs en ik was juist als docent benoemd aan de KU Leuven, en als theologisch expert betrokken bij de opmaak van nieuwe leerplannen godsdienst. Vanuit die combinatie werden we gevraagd commentaar te geven bij wat er tijdens het congres verteld werd, in het bijzonder op het deelcongres van het secundair onderwijs. Het resultaat ervan is nog steeds te lezen in het verslagboek *Kiemkracht* (Lannoo, 1998, 136-144).

Onze belangrijkste kritische observatie was dat het katholiek onderwijs ervoor bedacht diende te zijn dat het op sluipende wijze zou verglijden naar een gezichtsloze waardenopvoeding, waarbinnen het specifiek christelijke nog nauwelijks aan bod komt. Ik herinner me nog goed dat een van de deelnemers, een godsdienstlerares, opperde: 'We geven jongeren waarden mee zoals beleefd zijn, hulp bieden, autonomie, solidariteit, milieubewustzijn.' Ik stelde daarom hardop de vraag wat die waarden dan christelijk maakte. Want uiteindelijk zal elke school, ook bijvoorbeeld een school van het officieel onderwijs, diezelfde waarden claimen. Omdat er op dat moment geen antwoord kwam op die vraag, vond ik dat ik die vraag dan maar zelf op mij moest nemen.

Onderwijs met een eigen gezicht

Twee jaar later, in 1999, werd ik gevraagd door het Overlegcentrum voor Ethiek, toen nog Overlegcentrum voor Christelijke Ethiek, van de Leuvense universiteit om mee te denken over de betekenis van die fameuze K in KU Leuven. Het is in die context dat het concept van wat nu de katholieke dialoogschool is, zij het embryonaal, tot stand gekomen is. Ik tekende in dat verband vier standpunten uit die een universiteit met een katholieke traditie zou kunnen innemen in een gesecculariseerde context: secularisering, reconfectionalisering, waardenopvoeding, identiteit in dialoog (verschenen in *Ethische Perspectieven* 10 (2000) 4, 250-258). Nadien verbreedde ik die denkmodellen naar het geheel van het onderwijs. Mijn Leuvense collega Didier Pollefeyt verwerkte ze tot een empirisch instrument, dat hij de *Melbourneschaal* noemde: een instrument waarmee je kunt peilen bij leerlingen, leraren, ouders ... naar de bestaande denkbeelden over de katholieke identiteit van hun school, en naar het mogelijke draagvlak voor een verandering en vernieuwing ervan.

In mijn denkoefening ging ik ervan uit dat we niet alleen de secularisering van onze samenleving ernstig moesten nemen, maar vooral ook de toenemende pluralisering. Het eens heel christelijke Vlaanderen evolueerde niet naar een ongodsdienstige regio,

maar naar een regio met een veelheid aan levensbeschouwelijke en religieuze posities. Bijgevolg kunnen we niet langer zomaar uitgaan van de veronderstelling dat we allemaal hetzelfde denken: vroeger christelijk, nu seculier.

Identiteit heeft voortaan altijd te maken met verschil, en vooral met de wijze waarop we ons tot anderen verhouden. Keren we ons tegen de anderen om onze identiteit te verzekeren? Of kan de ontmoeting met de andere ons precies iets leren over wie we zijn, en kunnen zijn? Precies daar komt de dialoog op de proppen: wanneer we ruimte maken voor de stem van de andere, komt ons eigen grote gelijk onder druk te staan. Daardoor ontstaan er kansen om onze eigen identiteit, doorheen de confrontatie met de ander, opnieuw te ontdekken. Met andere woorden, niet langer het zoeken naar gemeenschappelijke kenmerken is het startpunt, maar net het oog hebben voor datgene waarin we van elkaar verschillen. Want dat maakt het interessant om een dialoog op te starten. Door die dialoog leren we wie de ander is, komen we beter te weten wie we zelf zijn en kunnen we ook opnieuw ontdekken wat we in alle verschil toch gemeenschappelijk hebben. Door zich te engageren in die dialoog zouden katholieke scholen opnieuw een helder, eigen gezicht kunnen ontwikkelen: door zich open te stellen voor de ander zouden ze zich tegelijk beter bewust worden van de eigen identiteit. Identiteit is namelijk dat wat je specifiek maakt. Je leert ze vandaag vooral kennen vanuit het verschil, vanuit de ontmoeting en confrontatie met de ander.

WETENSCHAPPELIJK ONDERBOUWD

Recent publiceerden Didier Pollefeyt, Jan Bouwens en Paul Vereecke in *De Katholieke Dialoogschool. Wissel op de toekomst* (Halewijn, 2016) hoe jongeren, leraren en schoolbesturen in het katholiek onderwijs aankijken tegen de verregaande secularisering van de samenleving. Heeft een katholieke school dan nog wel zin? Veel politici, academici en opiniemakers die buiten de kerk en het christelijk geloof staan, vinden dat het antwoord voor de hand ligt. Volgens hen heeft het katholiek onderwijs afgedaan, omdat nu eenmaal zo weinig mensen nog katholiek zijn. Wat evenwel enige nuance vraagt, want zowel uit het laatste Europees Waardenonderzoek (*Nieuwe tijden nieuwe mensen*, Lannoo, 2011) als uit meer recent onderzoek van Wim Vandewiele blijkt dat ruim de helft van de Vlamingen zich ‘nog altijd’ katholiek noemt – en volgens dat laatste onderzoek woont bijna 10 procent maandelijks een eredienst bij (*De Katholieke Kerk in België 2018*, Licap Halewijn, 2018). Bovendien valt het op hoe sterk andere kerkelijke rituelen ingesleten zijn in de Vlaamse ziel. Zo laten nog altijd veel ouders hun kinderen dopen of hun communie vieren. En ook voor huwelijken en begrafeningen vindt de Vlaming zijn weg naar de kerk. In mindere mate dan vroeger, maar toch niet onbetekenend qua cijfers. Zeggen dat het katholieke uit onze samenleving is verdwenen, gaat dan ook kort door de bocht.

Als het over katholiek onderwijs gaat, dan kun je al evenmin spreken van een sterk afgenomen belangstelling bij de gemiddelde Vlaming. Het marktaandeel gaat licht achteruit, zeker in capaciteitsgebieden (steden met een tekort aan plaatsen in het onderwijs); maar de cijfers tonen niettemin aan dat er van het

Onderzoek toont aan: ruim 88 procent van directies en leraren onderschrijft potentieel het concept van de katholieke dialogeschool.

katholiek onderwijs ‘nog altijd’ een grote wervende kracht uitgaat: ongeveer 60 procent van de kinderen in het basisonderwijs, 72 procent van de leerlingen in het secundair onderwijs, en een meerderheidsaandeel in het hoger en volwassenenonderwijs. Katholieke scholen stromen vol, ook met jongeren van wie de ouders zichzelf niet expliciet als christenen of katholieken uiten. Wie goed toekijkt, ziet dat zelfs heel wat kinderen van ouders met een duidelijk andere religieuze achtergrond de weg naar het katholiek onderwijs vinden. Iets onderscheidt die scholen blijkbaar van andere, en maakt ze aantrekkelijk voor velen.

Het boek van Pollefeyt en zijn collega's helpt ons om zicht te krijgen op de betekenis van het katholiek onderwijs zoals dat vandaag bestaat. Want eerlijk gezegd, voor veel ouders en leraren was en is het ook niet altijd meer duidelijk hoe katholiek hun school is. En dat ‘hoe’ mag je dan gerust interpreteren als ‘in hoeverre’, maar evenzeer ‘op welke manier’. Als hun onderzoek iets aantoont, dan is het dat het project van de katholieke dialogeschool niet zomaar ontsproten is aan het brein van enkele academici, waar ik tot 2014 zelf voltijds toe behoorde, en vervolgens top-down uitgerold werd in de scholen die tot het katholieke net behoren. Wie denkt dat dat vandaag nog mogelijk is, zit met zijn hoofd en gedachten wellicht nog in het midden van de vorige eeuw en doet alsof de wereld, ook die van het katholiek onderwijs, ondertussen niet veranderd is. Nee, het haakte veeleer in op een dynamiek die al in vele scholen onderhuids speelde, en in het onderzoek zichtbaar werd. Meer nog: